

Heike Flemming: Város – Tér – Kép. A lét terei. Térey János: Drezda februárban¹

„Nincs olyan élő, működő nagyváros a kontinensen, amelynek úgynevezett ‚történelmi magja‘, ha valaha volt, nyomtalanul eltűnt volna. [...] Másfelől nincs olyan történelmi hagyománnyal rendelkező nagyváros, amelynek irányítói valamiféle korábbi pusztítást vagy átalakítást előbb-utóbb meg ne bánnának, s azt meg ne próbálnák legjobb tudásuk szerint helyrehozni. [...] Már megint minden még ugyanolyanabb lesz, mint amilyen sohasem volt.“

Márton László²

„... ‚nosztalgia és utópia‘ (Konrád György) [...] a két dolognak semmi köze a történelemhez és az emlékezethez. Inkább a földrajz kelti életre őket, azaz a megnevezett tér. Végül is a térkép az utolsó szó és az események szemfedője. Ha elmúlik minden, a véget akkor is meg lehet mintázni síkban, nevet adva neki valamilyen jövőbeli elképzelhetetlen nyelven. Ez a fajta nosztalgia olyan látóhatár után vágyakozik, amely folytan eltölődne; az utópia olyan pillantást képzel el, amely mindent felölelne.“

Andrzej Stasiuk³

„Drezda nem fog föltámadni; meg kell őriznünk egy más, a társadalom fölépítését magába foglaló álmot, amelyben megmarad az emlékezet tere. Haza: a gyász, és a remény.“

Volker Braun⁴

Drezda nincsen,
és kimondhatatlanul
jól van, ami van.

Térey János⁵

Az lét terei

„... elmondtam, hogy én nem csak nem érzek semmiféle hazugságot abban, ahogyan a lakását berendezte, hanem ellenkezőleg, az ésszerűen polgárinak, a csupasz igények kielégítésére szorítókozó proletárinak és az arisztokratikusan idegennek egy olyan sterilizált kereszteződését látja benne a szemem, melyben a múlt minden jele és eleme jelen van, csak éppen nem a maga eredeti helyén, de az élő és élettelen nyomoknak ez a sajátosan kereszteződő, félrecsúsztott rendszere az egész városban megfigyelhető; ... mondtam, az összehatást se intimnek, se vonzónak nem érzem, viszont nagyon igaznak és főleg nagyon is németnek ...

¹ A következő megfontolások főleg Térey kötetének utolsó, valóban Drezdával foglalkozó ciklusára vonatkoznak. Ld. Térey János, Drezda februárban, II.13. (71. – 99. o.)

² Egy kontinens mint műtárgy; Jelenkor 2001/3; 275. és 282. o.

³ Hajónapló = Andrzej Stasiuk, Jurij Andruhovics: Az én Európám; 81./82. o.

⁴ Deckert, Renatus (szerk.): Sieben Dichter über Dresden; 105. o.

⁵ Drezda februárban; 99. o.

Elegendő, mondtam, ha jobban szemügyre veszi ezt a házat, ahol a legutóbbi, a teljes újjáépítés eltüntette az isteneket és az angyalkákat, kiverte a páholyok válaszfalait, és nagyon takarékosan bánta arannyal és ornamentikával, akárha sterilizálta volna a belső tér múltját, néhány stílárís emlékeztetőt, amolyan rokokó emblémákat hagyott az erkélysorok mellvédjein és fönn a kupolában, ami olyan, mintha a belső tér egykori forró bujaságát a színház külső burkának hűvös egyszerűségéhez hűtötték volna vissza, ez pedig igen következetes építőművészeti ötlet, elpusztítva is megőrzi a múltat, a rideg és csúnya szabályosságot őrzí meg belőle, és így a legtökéletesebben megfelel a tágasabb környezet csupán a legcsupaszabb emberi igényeket kielégítő általános hangulatának, és itt különben is minden, mintha valami titkos ragálytól kellene tartani, mondtam, valamilyen fertőtlenítőszer szagától bűzlik.

A múlttól való félelemnek, a megőrzésnek és az eltávolításnak ezeket a stílárís csúszásait látom a lakásokban is, és ilyen értelemben nem gondolom, hogy bármitől el tudhatná szigetelni magát, sőt, ismétli és akaratlanul utánozza, mert ahogyan ő ebbe a hátsó udvari proletárlakásba becipelte őseinek nagypolgári bútorait, a maradékot, és ezzel különcködik, az nem sokban különbözik attól az idegenségtől, ahogyan a Chaussee utcai nagypolgári reprezentációra méretezett lakásban az a proletár család él.⁶

A Nádas Péter *Emlékiratok* könyvéből idézett, a hetvenes évek Kelet-Berlinjére utaló sorok első pillantásra érdekes, szórakoztató és szellemes megjegyzésnek tűnhetnek az akkori városról és lakóiról. Alaposabban megvizsgálva azonban egy fontos előfeltevést foglalnak magukban, mégpedig azt a felfogást, hogy a város, az építmények képe, szerkezete és stílusa nemcsak jelentéktelen külső, hanem mond vagy elárul valamit a városban élő és mozgó emberekről, az életükről, gondolataikról, szellemükről. A város építésze, a házak, a lakások, a terek, a parkok nem lényegtelen összetevői az emberi életnek, hanem szervesen fakadnak ennek az életnek a belső állapotából, még akkor is, ha nem szervesen létrejött városrészekre vagy városokra – mint például Brazília – gondolunk. A város képe egy történetet vagy sok történetet mesél, a házak mögött emberi sorsok rejlenek, boldog és boldogtalan epizódok, és a város mindenkorí képe a lakók lelkéről, a kor eszméiről szól. Ebben az értelemben nem mindegy tehát, hogy milyen épületeket milyen stílusban vagy stíluselemekkel hoztak és hoznak létre.

Az idézett sorok még további problémákat vetnek fel azért, hogy egy letűnt városképről beszélnek. Az építészet ugyanis – mint minden emberi, azaz történelmi cselekvés – süppedő talajon mozog, ami először is azt jelenti, hogy alkotásai egy bizonyos emberi akaratból származnak, hogy jó vagy rossz szándékból eredhetnek, hogy erkölcsileg megmagyarázhatók és megítélhetők. Emellett a történetiséggel az is együtt jár, hogy nem maradandó az építészet, se maguk az épületek, se a mögöttük álló szándék vagy eszme. Lehet, hogy elpusztulnak, lehet, hogy megváltoznak, lehet, hogy másképpen használják őket. Esztétikai szempontból viszont a mulandóság ahhoz vezet, hogy nem mindig mondható meg eleve, hogy szép-e egy épület vagy sem, sokszor a csúnyának ítélt később szépnek bizonyul. Mint minden művészeti alkotásnál, lehet, hogy jövőbe tekintő, hogy a maga korában nem értik az emberek, vagy hogy éppen a mű befogadástörténete hat vissza a befogadására, hogy az utódok szemszögéből másnak mutatkozik a mű vagy az azt létrehozó szándék.

Az építészettel kapcsolatos problémákon túlmenően Nádas idézete még egy harmadik szempontra is rávilágít, mivel itt egy másik művészeti ág, az irodalom lép a

⁶ Nádas Péter: *Emlékiratok* könyve, Második kötet; 57. – 57. o.

színpadra. Felmerül tehát az a kérdés, hogy mi az irodalom szerepe a történelemmel és a történelmi pillanatok rögzítő építészettel szemben. Meg tudja-e őrizni a történelmet, az emberek sorsát, azt, amit az építészet a maga mulandósága miatt nem tud? Sőt, meg tudja-e vajon őrizni éppen ezt a mulandó építészetet is? Vagy ugyanannyira mulandó, ugyanannyira meghaladottá válhat a történelem vagy éppen a saját hatástörténete által?

Az emberi lét elejétől fogva térben és időben zajlik, mondhatjuk, hogy a tér és az idő tapasztalata a lét, azaz a tudatos élet kezdete. Az élet folyamán a lét tere fokozatosan tágul, először ténylegesen és fizikailag megfoghatóan, aztán szellemi értelemben is, amikor például előrenyomulunk a gondolkodás vagy a képzelet terébe. Ugyanakkor olykor az idő is térként mutatkozik: nem véletlenül jelenítjük meg a történelmet egy időtengelyen vagy beszélünk különböző időbeli terekről vagy időhatárokról. További tény az, hogy az ember nem egyedül él, hanem másokkal együtt, így alakul ki például a családi kör vagy tágabb dimenzióban a társadalom, amelyet társadalmi térként is felfoghatunk. Ez a családi vagy társadalmi, privát vagy politikai élet viszont egy bizonyos térben nyilvánul meg, amelynek strukturált összessége a település (falu vagy város) házaival, lakásaival, politikai vagy kulturális intézményeivel. Ez a tér a mindennapi tapasztalatunk, amely magától értődően körülvesz, amely az életünk – nem különösebben tudatosult – feltétele.

Pedig ez a tér nem annyira természetes, mint amilyennek tűnik. Mivel az emberi élet megnyilvánulása, benne vagy mögötte rejlik ennek az életnek a szelleme vagy eszméje, amely tértől és időtől függően mindig más. A társadalom időben végighúzódnó életét vagy terét történelemnek is nevezzük, amely nem maradandó, hanem változik, persze nem úgy, hogy nem marad semmi az előző korból. Elpusztulnak a birodalmak és velük a városok, vagy megváltozik a birodalmak és a városok arculata. A város megváltozik. Amennyiben pedig a minket körülvevő tér az emberi életnek a megnyilvánulása, először több különböző, tényleges vagy képzeletbeli térre oszlik – a ház, a város, a politika, a tudomány, az álom, az irodalom, a szerelem –, másodszor mindig van eszmei háttére. A különböző terek összegző és látható megtestesülése a város tere, amelynek az egyik szellemi háttére az építészet. Ugyanakkor a különböző szellemi terek – a politika, az építészet, a művészet, az irodalom – összekapcsolódnak úgy, hogy a maguk módján egymásra utalnak és vissza is önmagukra, saját megnyilvánulásaira.

Drezda februárban

Térey János 2000-ben megjelent verseskötetének címe az európai történelem egyik legfontosabb eseményére utal, Drezda 1945. február 13-i bombázására, amelynek éjszakáján a város majdnem teljesen elpusztult. A történelem tere, a Hitler elleni háború, az angol támadás a város terén, a város elpusztulásában valósult meg. Emiatt vált Drezda toposzá vagy jelképpé: az emberi gonoszság és bűn, az értelmetlen tömeges halál és szenvedés jelképévé. A toposz vagy a jelkép azonban – a görög szó jelentése szerint – nem más, mint az emlékezet, az elképzelés, a képzelet terében meglévő hely. A városi térből tehát szellemi tér lett, a történelem tere, az emberi akarat és tettek tere, amelynek a megvalósulása vagy valósága a tényleges város tere és ennek elpusztulása, így megint szellemi térré tágul. Drezda, a város, nemcsak az, nemcsak városi térként valóságos, hanem szellemi helyként vagy közhelyként is, és talán éppen azért és csak azért valóságos, mert az emberek emlékezetében is létezik. Másképpen ugyan létezhetne, létezne térként is, de nem

lenne valósága, mert nem lenne jelentése, nem lenne szellemi tere. Megint felmerül tehát az a kérdés, hogy mi az emlékezet vagy az irodalom szerepe a történelemmel és az építészettel kapcsolatban, milyen a képzeletbeli tér valósága a történelem terével és a fizikailag létező térrel szemben. Téreynek a kötet utolsó ciklusában lévő versei, amelyek a *II. 13.* cím alatt szólnak a régi és mai, az elpusztult és létező, a nem lévő és fiktív városról, többszólamú választ adnak erre a kérdésre (amely egészében persze harmonikus gondolati világ megszólalása).

A ciklusban először is néhány olyan verset találhatunk (*Takarítás, Sonja útja a Saxonia mozitól a Pirnai térig, A cirkusz, Az alagútban*) amely egyes emberek fiktív sorsát meséli el vagy magán a támadás éjszakáján vagy röviddel előtte vagy utána.⁷ Tehát nem tényleges, hanem elképzelt, mondhatjuk úgy is, hogy hamis történetekről van szó. Csak a statisztika valóságos, a pusztaságok, az elpusztult emberek és épületek száma. Ez viszont mégsem annyira valóságos, amilyennek első pillantásra tűnik, és amennyire a közvélemény annak tekintik, mert az emberi képzelőerő számára teljesen absztrakt és megfoghatatlan marad. Mit mond például nekünk az, hogy harmincezer ember halt meg azon az éjszakán. Pusztaság, nincsen semmi testi valóság mögötte. Ezzel szemben az egyes ember történetének – ha még kitalált is (de lehet személyes visszaemlékezés is) – sokkal nagyobb ereje van, mert számunkra elképzelhető, empatikusan megérthető. Ha azonban tovább gondolkodunk és más művészeti ágakat is megvizsgálunk, arra juthatunk, hogy nemcsak az irodalom, hanem például az építészet is elmesélheti a városban élő emberek sorsát. Tapasztaltuk, hogy egy ház külseje mögött egy csomó történet rejlik, sokszor úgy tűnik, mintha beszélne a kő. Mégis két nagy különbséget kell megállapítanunk. Először is az építészet nem úgy tud elmesélni történeteket, sorsokat, mint az irodalom, mert más eszközei vannak. Tehát lehet, hogy a kő beszél, mégis hangja, néma marad. Csak úgy tűnik, mintha beszélne, az emberi hanggal, a képzelettel, az irodalommal kell beszéltetni. Másodszor az építészet, a város szerkezete és külseje, a tér nem maradandó entitás (még ha nem is annyira múlandó, mint maga a történelem, az idő), kell, hogy változzon, már azért is, mert a város vagy a település lényeges funkciója az, hogy élhessenek benne az emberek. Ha meg akarnák őrizni az elpusztult város emlékét, akkor így, ilyen pusztítás utáni formában kellene meghagyniuk a várost. Ez persze lehetetlen, épp annyira lehetetlen, mint ahogyan nem lehet megőrizni a korábbi, virágzó várost sem. Pedig manapság a városvezetés éppen ezeket a régi szép időket próbálja visszahozni, és a híres canalettoi pillantást helyreállítani azáltal, hogy újra felépítik az elpusztult Miasszonyunk templomát, amely ötven év óta a háború utáni állapotban maradt megemlékezésésként. Ezzel kapcsolatban válik érthetővé az a „szerény javaslat”, amelyet a költő szubjektum tesz: „Ha van eszük, befalazzák / az Óvárosba vezető / utcák, rések bejáratát, / és kizárják örökre / a vérkeringésből azt, / ami a körutak között – a kénköves pokol helyén – mégis megmaradhatott.”⁸ Magában véve és nem költői hozzászólásként persze ez sem megvalósítható vagy igaz, mert nem felel meg az építészet lényegének, amely az állandó változás. De éppannyira nem igaz, hamis, „tavaszi élethazugság” a történelmet, az eseményeket elhallgató és megtagadó újjáépítés is.⁹

⁷ Mondhatjuk, hogy ezekben a versekben Térey költészete nem annyira lírai, mint inkább epikai elemekre épül, bár a költő maga ragaszkodik ahhoz, hogy mindenképpen versekről van szó: „És mégis [...] ezek a versek: versek, nem életrajzi fragmentumok, anyaguknál a megformáltságuk módja érdekesebb [...] Általában nem vagyok a pozitívista, kizárólag az életút eseményeire koncentrálni olvasat híve [...]” (Fodor Péter: A jeremiási hang. Térey Jánossal beszélget Fodor Péter; 44. o.)

⁸ Térey János: Drezda februárban; 98. o.

⁹ uo.

A ciklusban aztán egy olyan vers olvasható (*Miasszonyunk*), amely a történetírás módja felé közelít annyiban, hogy józanul elmesél egy történelmi folyamatot, itt a Miasszonyunk temploma történetét. Ez a vers mégis több, mint pusztán történelmi beszámoló, mert a vers szüzséje és nyelve élesen érzékelteti, hogy mi Drezda, mi a város tündöklése és bukása.¹⁰ A zűrzavaros történelmi folyamat, az emberi tettek tere, az úgynevezett valóság, amely azért nem valóság, mert a káoszból egyelőre nem foghatunk fel semmit, nem láthatunk benne semmiféle rendet, a történetírás, a történelemtudomány – a tudomány tere vagy területe – által valóságos, azaz felfogható lesz, mert ez valamiféle rendet hoz a káoszba. Ugyanakkor a józan tudomány egyértelmű valósága vagy igazsága mégis felfoghatatlan, tőlünk távolálló, kegyetlen marad, és csak az irodalom – a képzeletbeli tér – eszközeivel válik igazán valóságossá, abban az értelemben, hogy valahogyan megérezzük vagy felfogjuk a lényegét, sőt második lépésben el is fogadjuk.

Nem mondunk tehát mást ezzel, mint hogy az irodalom sajátos eljárásokkal egy bizonyos felismerést nyújt, és hogy ezzel a felismeréssel együtt valamiféle vigasz is jár, azaz arról van szó, hogy az irodalom által katarzisz vagy megtisztulás jöhet létre. Ha azonban – és a jelen versekkel kapcsolatban is – feltesszük azt a kérdést, hogy mik ezek a bizonyos eszközök, és miféle különös felismerést vagy tudást adnak, akkor korábban már láttuk, hogy az irodalom a tudomány absztrakt és felfoghatatlan számainak az egyes sorsokban, az emlékezés által testesíti meg vagy személyesíti meg úgy, hogy azonosulhatunk ezekkel a sorsokkal (akár áldozat, akár tettes az illető), hogy a pusztán számból olyasmi lesz, ami közel áll hozzánk, ami a miénk. De Térey ezekkel a verseivel túl is megy a személyes emlékezeten, és időbeli asszociáción keresztül azt mutatja be, hogy egy város vagy egy ország bukása nem egyedülálló, hanem párhuzamba állítható más történelmi eseményekkel. Látszik, hogy a régiek már meséltek ilyesmiről, sőt hogy már mítosszá is vált, látszik, hogy a most elszenvedett és egyedülállónak érzett fájdalomnak már van formája, ami akkor vigaszt vagy megtisztulást nyújthat, vagy ahogy Térey mondja: a mítosz az „ősemlékezet” és az „alanyiságtól való elfordulás”.¹¹ Látszik tehát, hogy az irodalom is valamiféle általánossághoz jut, de nem a tudomány általánosságához, amelyben elvész az egyén, hanem egy olyan általánoshoz jut el, amelyben meg van őrizve az egyéni sors.¹²

A korábbi idők megidézése Téreynél nem pusztán tetszelgő és önelégedett vigaszt nyújt vagy részvétet kelt, inkább – és elsősorban – a halálos elégedettségéből való felrázás, figyelmeztetés és intés.¹³ Drezda elpusztításával kapcsolatban például a kötet először a mottójában, aztán az utolsó versében a bibliai Silóám tornyának ledőlését idézi, és ezzel két irányba mutat: először a Lukácstól származó sorok idézésével azt sejteti, hogy az áldozat-tettes kérdéssel kapcsolatban egyértelmű válasz nincsen, hanem állandóan szembe kell nézni azzal a problémával, hogy

¹⁰ Ezen túlmenően esetleg nemcsak a drezdai történelem tragikumát érzékelteti, hanem egész Németország és a német történelem tündöklését és bukását is.

¹¹ Id. Dáczy Enikő: Játék a bőséggel. Interjú Térey Jánossal

¹² Hegel szavával az egyéniség az általánosban „aufgehoben” („meg van oldva”), azaz németül nem annyira megszüntetett, mint inkább magasabb szinten megőrzött valóság.

¹³ „Hamis empátiának csak a hamis irodalomban van helye [...] nincs meg az a lehetőség, hogy az [olvasó] résztvétellel a szereplő mellé guggolhasson, mert az hamis morált hoz be a játéktérbe [...] Ha [...] az eseményről szóló beszámolót nem köríti könnyes kommentár, ha nem csilingelnek az úgynevezett „gesztus-humanizmus” csengettyűi, máris gyanakszunk, hogy gyönyörködik a romlás ábrázolásában a szerző, vagy egyszerűen közömbös a szenvedők iránt. Nem. Másvalaki azt suttozja fülünkbe: „Borzasztó, ami veled történt, barátom, de én megörökítelek, jól fűtött dolgozószobámban rímekbe szedem a keservedet, versemmel alakítom a világot, és ezáltal jobb lesz benne neked is, ugye?...” Hát nem. Számomra a hipokritaság és a cinizmus csúcsa ez a szólam. Úgy látszik, mégis moralista vagyok.” (Fodor Péter: A jeremiási hang. Térey Jánossal beszélget Fodor Péter; 51. o.)

mennyiben bűnös az egyes ember: „[v]agy azt gondoljátok, hogy az a tizenhét, akire rádőlt a torony Siloámban, [...] vétkesebb volt minden más embernél [...]?”¹⁴; másodszer a Drezda-Siloám hasonlattal azt mondja, hogy vissza kell emlékezni a bűnre és bukásra, hogy, mint fent már említettük, a múltat elfelejtő és megtagadó attitűd hazugság: „istenkísértés / újra fölállítani / régi tornyát Siloámnak. / [...] / Köveit számlálni vétek, / és visszaemelni őket / [...] /nem szabad.”¹⁵ Hangsúlyozni kell tehát, hogy Térey költői hozzászólásának sohasem vigasztaló vagy megnyugtató jellege vagy funkciója van. Vagy ahogy az ars poeticaként olvasható *Boszorkány* című vers megfogalmazza: „Missziója, hogy rendetlenséget csináljon. / Gyógyír lesz a dögunalomra, / festett vérzés helyén valódi seb / ... és csöppet sincs jókedve ettől.”¹⁶ A tudomány területével szemben az irodalom mozgástere tehát nagyobb vagy más, mert – és főleg a költészet – olyan asszociációkkal dolgozhat, amelyek különböző és a szokásos gondolkodásban egymástól távolálló – akár időbeli, akár tartalmi, akár ténylegesen térbeli – tereket vagy területeket állíthatnak párba egymással, és amelyek így megingatják a hétköznapi vagy tudományos tér egyértelműségét és korlátozottságát. Váratlanul és hirtelen megnyílik egy olyan új gondolkodási tér vagy nézőpont, amelyet eddig nem vettünk vagy nem mertünk figyelembe venni. Ha például a jelen versekben a költői én összehasonlítja Drezda háború utáni – Walter Ulbricht alatt végrehajtott – újjáépítését az angol támadás pusztításával, akkor nem mond mást, mint azt, hogy ez az építés éppen annyira pusztító volt, mint a tényleges pusztítás, persze nem fizikailag, hanem szellemileg vagy ideológiailag. „A kontár, ez a leples bitang, aki / rendteremtés ürügyén garázdálkodott, / többet ártott Drezdának, mint a Királyi / Légierő.”¹⁷ Vagy ha emlékeztet arra, és ez majdnem minden német olvasó számára teljesen ismeretlen tény, hogy Drezdát azon a napon bombázták, amikor az oroszok felszabadították – vagy elfoglalták – Budapestet, akkor kiderül, hogy valójában milyen erős a kapcsolat az európai események között, és milyen nagy mértékben erintheznek ezek mindenkit.¹⁸ Ezt persze egy történész is felismerheti, de egyrészt általános és üres megállapítás marad, amelynek nincs kézzel fogható, konkrét szemlélete vagy tartalma, másrészt a költői szubjektum még azt a kérdést is felteheti, hogy „mi lett volna, ha”¹⁹, amely egy történész számára már indokolatlan vagy lehetetlen kérdés. A történész általános állításokban azt tudja megmondani, ami volt vagy van, a költő ezzel szemben arról szól, hogy mi lehet vagy mi valószínű, ami persze nem azt jelenti, hogy kevésbé igaz vagy valódi lenne az, amit ő állít, hanem inkább azt, hogy valóságosabb vagy másképpen valóságos. A történelmi, a városi tér és a szellemi, a tudományos vagy képzeletbeli, költői tér összehasonlítása Térey Jánosnál azért is termékeny és izgalmas, mert ő maga is városként fogja fel versesköteteteit. „Úgy képzelem [a könyveimben megjelenő] városokat, mint terepasztalokat, amelyeken tetszőlegesen lehet változtatni a tárgyak helyét és funkcióját. És így képzelem a versesköteteket is.”²⁰ „Bár, lássuk be, a könyv főutcáján álló épület, a vers, önmagában, sokkal szubtilisabb és éteribb valami, hogy

¹⁴ Térey János: Drezda februárban; 5. o.

¹⁵ uo.; 98. o.

¹⁶ uo.; 70. o.

¹⁷ uo.; 97. o.

¹⁸ „Ha újraírom egy ellenállhatatlan szépségű barokk műemlék [...] pusztulást, azokra az elnémult otthonokra is emlékeztetek, amelyek a templom tövében álltak, egyvalaki tragédiáját elbeszélve azokra a sorsokra is, amelyek derékba törtek valamelyik világháborús tűzfészekben, a Don melletti Rosztovban vagy a Rajna menti Rotterdamban.” (Fodor Péter: A jeremiási hang. Térey Jánossal beszélget Fodor Péter; 50. o.)

¹⁹ Térey János: Drezda februárban; 90/91. o.

²⁰ Károlyi Csaba: Boldog költőket szeretnék olvasni. Térey Jánossal beszélget Károlyi Csaba

minden elemében előre tervezhető legyen.”²¹ Térey számára a tényleges városi tér tehát a képzeletbeli térben tükröződik, amelyben a tereket, házakat vagy épületeket történetekkel ruházza fel és új, megváltozott kapcsolatokban rendeli egymáshoz. Az emlékezet és a képzelet beszélgeti, és új szövegekben beszélgeti a köveket. Mivel a képzelet mozgástere sokkal nagyobb a tényleges város terénél, egy időben, térben és tartalomban kitágult várostérkép alakul ki, amelynek fizikailag valóságos és mégis szellemi megtestesülése a verseskötet. A tényleges városhoz – azt is mondhatjuk az élethez – már nem sok köze van, mégis valahogyan sikerül visszaadnia a város és az élet lényegét, sőt talán csak így válik megfoghatóvá és érthetővé ez az élet.

Felhasznált irodalom

- Bazsányi Sándor: A sulykolt hamis eredete. Térey János: Drezda februárban; Jelenkor 2001/2; 223. – 227. o.
- Dácz Enikő: Játék a bőséggel. Interjú Térey Jánossal; A hét, 2006. 11. 14.
- Deckert Renatus (szerk.): Die wüste Stadt. Sieben Dichter über Dresden (A pusztai város. Hét költő Drezdáról); Frankfurt/Main, Leipzig 2005
- Fodor Péter: A jeremiási hang. Térey Jánossal beszélget Fodor Péter; Alföld, 2006/1; 43. – 56. o.
- Károlyi Csaba: Boldog költőket szeretnék olvasni. Térey Jánossal beszélget Károlyi Csaba; Élet és irodalom, 2004/40; 20. o.
- Márton László: Egy kontinens mint műtárgy; Jelenkor 2001/3; 266. – 282. o.
- Menyhért Anna: Drezda (és) az olvasó. Térey János: Drezda februárban; = Uő: Egy olvasó alibije. Tanulmányok és kritikák; Budapest 2002; 109. – 112. o.
- Nádas Péter: Emlékiratok könyve; Pécs ³1998
- Stasiuk, Andrzej: Hajónapló; = Uő, Andruhovics, Jurij: Az én Európám. Két esszé az úgynevezett Közép-Európáról; Budapest 2004
- Térey János: Drezda februárban; Budapest 2000

²¹ Fodor Péter: A jeremiási hang. Térey Jánossal beszélget Fodor Péter; 48. o.